כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 4 מתוך 5 | 45 דק' | שמואל א יט, א-כד

ממלכתי: שמואל א נלמד בכיתה ז' (פרקים טז-יז חובה; יח-כה יחידת בקיאות לבחירה). חמ"ד: לפי מתווה תשפ"ז ספר שמואל א נלמד בכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"אל יחטא המלך בעבדו בדוד": יהונתן ומיכל מצילים את דוד

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יפרטו את הטיעונים שיהונתן משמיע לשאול כדי להציל את דוד ("כִּי לוֹא חָטָא לָךְ, וְכִי מַעֲשָׂיו, טוֹב-לְךָ מְאֹד")
- התלמידים יתארו את התחבולה של מיכל (החלון, התרפים והמיטה) ויסבירו את הסיכון שלקחה
- התלמידים יבינו שבפרק הזה שאול כבר מבקש להמית את דוד בגלוי, ודוד הופך לבורח

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: ממלכתי, כיתה ז' (תוכנית הלימודים בתנ"ך): "יחידת בקיאות ולמידה עצמית" לבחירה, שמואל א יח-כה (סיפורי שאול, דוד ויהונתן; מות שמואל; דוד ונבל הכרמלי). חמ"ד (מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז, כיתה ח'): יהונתן מגן על דוד מפני שאול, מיכל עוזרת לדוד לברוח, דוד בורח אל שמואל. מיומנויות: איתור פרטים, השוואה (שלב א'). (תוכנית הלימודים, ממלכתי · תוכנית הלימודים, חמ"ד)

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה עושים כשמישהו שאני אוהב רוצה לפגוע במישהו אחר שאני אוהב?

יהונתן ומיכל הם הבן והבת של שאול, וגם הם אוהבים את דוד. כל אחד מהם צריך לבחור בין הנאמנות לאבא לבין הצלת חבר. הפרק מראה שתי דרכים שונות לבחור: דיבור גלוי, ותחבולה.

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה שרו הנשים אחרי הניצחון על גלית? (פרק יח)
2. איך הגיב שאול לשיר?
3. מי בפרק יח אהב את דוד? כתבו שתי דמויות.

למורה: השאלות מזכירות את הקנאה של שאול ואת האנשים שאוהבים את דוד. שתי הדמויות שיופיעו היום, יהונתן ומיכל, כבר הוצגו בפרק יח. אין צורך לתקן עכשיו.

🧪 פתיחה

שואלים: "חבר טוב שלכם ואח שלכם רבו, והאח רוצה לעשות לחבר משהו רע. מה תעשו?" כותבים על הלוח את האפשרויות שהתלמידים מעלים (לדבר עם האח, להזהיר את החבר, לא להתערב). אחר כך: "בפרק שלנו שני ילדים של שאול עומדים בדיוק במצב הזה, וכל אחד בוחר דרך אחרת".

📖 הסבר למורה

שאול מצווה להמית את דוד (א-ג): בפרק יח שאול ניסה להפיל את דוד "ביד פלשתים". עכשיו הוא אומר בגלוי, לבנו ולכל עבדיו, להמית את דוד. אבל "וְיהוֹנָתָן, בֶּן-שָׁאוּל, חָפֵץ בְּדָוִד, מְאֹד". יהונתן מזהיר את דוד ומבקש ממנו להסתתר בשדה.

הנאום של יהונתן (ד-ז): יהונתן מדבר עם אביו ונותן טיעונים: דוד לא חטא לשאול; מעשיו טובים לשאול; הוא סיכן את חייו מול הפלשתי ("וַיָּשֶׂם אֶת-נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ"); וה' עשה על ידו תשועה, ושאול עצמו ראה ושמח. ולכן: "וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי". שאול מקשיב ונשבע: "חַי-ה' אִם-יוּמָת". דוד חוזר לחצר.

החנית שוב (ח-י): אחרי ניצחון נוסף של דוד בפלשתים, הרוח הרעה באה שוב על שאול. שוב החנית, שוב דוד מתחמק, ו"וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט, בַּלַּיְלָה הוּא". השבועה של שאול לא החזיקה זמן רב.

מיכל (יא-יז): שאול שולח שומרים לבית דוד כדי להמית אותו בבוקר. מיכל מזהירה: "אִם-אַתָּה מוּמָת", מורידה אותו בעד החלון, ושמה במיטה תרפים (צלמית בדמות אדם) וכרית עזים, כדי שייראה שדוד ישן וחולה. כששאול מגלה, היא אומרת שדוד איים עליה. כך היא מצילה את דוד וגם את עצמה.

בנויות ברמה (יח-כד): דוד בורח אל שמואל, לרמה. שאול שולח שלוש פעמים שליחים, וכולם מתנבאים. בסוף הוא הולך בעצמו, גם עליו באה רוח אלהים, והוא שוכב לפני שמואל כל היום וכל הלילה. מכאן נולד הפתגם "הֲגַם שָׁאוּל, בַּנְּבִיאִם".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמואל א פרק יט, פסוקים א-י

(א) וַיְדַבֵּר שָׁאוּל, אֶל-יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֶל-כָּל-עֲבָדָיו, לְהָמִית, אֶת-דָּוִד; וִיהוֹנָתָן, בֶּן-שָׁאוּל, חָפֵץ בְּדָוִד, מְאֹד.

(ב) וַיַּגֶּד יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר, מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל אָבִי לַהֲמִיתֶךָ; וְעַתָּה הִשָּׁמֶר-נָא בַבֹּקֶר, וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ.

(ג) וַאֲנִי אֵצֵא וְעָמַדְתִּי לְיַד-אָבִי, בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם, וַאֲנִי, אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל-אָבִי; וְרָאִיתִי מָה, וְהִגַּדְתִּי לָךְ.

(ד) וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב, אֶל-שָׁאוּל אָבִיו; וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל-יֶחֱטָא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְדָוִד, כִּי לוֹא חָטָא לָךְ, וְכִי מַעֲשָׂיו, טוֹב-לְךָ מְאֹד.

(ה) וַיָּשֶׂם אֶת-נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי, וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל-יִשְׂרָאֵל – רָאִיתָ, וַתִּשְׂמָח; וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי, לְהָמִית אֶת-דָּוִד חִנָּם.

(ו) וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל, בְּקוֹל יְהוֹנָתָן; וַיִּשָּׁבַע שָׁאוּל, חַי-ה' אִם-יוּמָת.

(ז) וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן, לְדָוִד, וַיַּגֶּד-לוֹ יְהוֹנָתָן, אֵת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה; וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן אֶת-דָּוִד אֶל-שָׁאוּל, וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם.

(ח) וַתּוֹסֶף הַמִּלְחָמָה, לִהְיוֹת; וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים, וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה, וַיָּנֻסוּ, מִפָּנָיו.

(ט) וַתְּהִי רוּחַ ה' רָעָה, אֶל-שָׁאוּל, וְהוּא בְּבֵיתוֹ יֹשֵׁב, וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ; וְדָוִד, מְנַגֵּן בְּיָד.

(י) וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית, בְּדָוִד וּבַקִּיר, וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל, וַיַּךְ אֶת-הַחֲנִית בַּקִּיר; וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט, בַּלַּיְלָה הוּא.

שמואל א פרק יט, פסוקים יא-כד

(יא) וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל-בֵּית דָּוִד, לְשָׁמְרוֹ, וְלַהֲמִיתוֹ, בַּבֹּקֶר; וַתַּגֶּד לְדָוִד, מִיכַל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר, אִם-אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת-נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה, מָחָר אַתָּה מוּמָת.

(יב) וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת-דָּוִד, בְּעַד הַחַלּוֹן; וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח, וַיִּמָּלֵט.

(יג) וַתִּקַּח מִיכַל אֶת-הַתְּרָפִים, וַתָּשֶׂם אֶל-הַמִּטָּה, וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים, שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו; וַתְּכַס, בַּבָּגֶד.

(יד) וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים, לָקַחַת אֶת-דָּוִד; וַתֹּאמֶר, חֹלֶה הוּא.

(טו) וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶת-הַמַּלְאָכִים, לִרְאוֹת אֶת-דָּוִד לֵאמֹר: הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי, לַהֲמִתוֹ.

(טז) וַיָּבֹאוּ, הַמַּלְאָכִים, וְהִנֵּה הַתְּרָפִים, אֶל-הַמִּטָּה; וּכְבִיר הָעִזִּים, מְרַאֲשֹׁתָיו.

(יז) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל-מִיכַל, לָמָּה כָּכָה רִמִּיתִנִי, וַתְּשַׁלְּחִי אֶת-אֹיְבִי, וַיִּמָּלֵט; וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל-שָׁאוּל, הוּא-אָמַר אֵלַי שַׁלְּחִנִי לָמָּה אֲמִיתֶךָּ.

(יח) וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט, וַיָּבֹא אֶל-שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה, וַיַּגֶּד-לוֹ, אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה-לוֹ שָׁאוּל; וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁמוּאֵל, וַיֵּשְׁבוּ (בנוית) [בְּנָיוֹת].

(יט) וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל, לֵאמֹר: הִנֵּה דָוִד, (בנוית) [בְּנָיוֹת] בָּרָמָה.

(כ) וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים, לָקַחַת אֶת-דָּוִד, וַיַּרְא אֶת-לַהֲקַת הַנְּבִיאִים נִבְּאִים, וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נִצָּב עֲלֵיהֶם; וַתְּהִי עַל-מַלְאֲכֵי שָׁאוּל, רוּחַ אֱלֹהִים, וַיִּתְנַבְּאוּ, גַּם-הֵמָּה.

(כא) וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל, וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲחֵרִים, וַיִּתְנַבְּאוּ, גַּם-הֵמָּה; וַיֹּסֶף שָׁאוּל, וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים, וַיִּתְנַבְּאוּ, גַּם-הֵמָּה.

(כב) וַיֵּלֶךְ גַּם-הוּא הָרָמָתָה, וַיָּבֹא עַד-בּוֹר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בַּשֶּׂכוּ, וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר, אֵיפֹה שְׁמוּאֵל וְדָוִד; וַיֹּאמֶר, הִנֵּה (בנוית) [בְּנָיוֹת] בָּרָמָה.

(כג) וַיֵּלֶךְ שָׁם, (אֶל-נוית) [נָיוֹת] בָּרָמָה; וַתְּהִי עָלָיו גַּם-הוּא רוּחַ אֱלֹהִים, וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וַיִּתְנַבֵּא, עַד-בֹּאוֹ, (בנוית) [בְּנָיוֹת] בָּרָמָה.

(כד) וַיִּפְשַׁט גַּם-הוּא בְּגָדָיו, וַיִּתְנַבֵּא גַּם-הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל, וַיִּפֹּל עָרֹם, כָּל-הַיּוֹם הַהוּא וְכָל-הַלָּיְלָה; עַל-כֵּן, יֹאמְרוּ – הֲגַם שָׁאוּל, בַּנְּבִיאִם.

שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. במקום שיש כתיב וקרי, הכתיב בסוגריים עגולים והקרי בסוגריים מרובעים. הפרק מובא במלואו, בשני חלקים: יהונתן מדבר עם אביו, ומיכל ובריחת דוד לנויות.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב, אֶל-שָׁאוּל אָבִיו" (שמואל א יט, ד)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "בעבור דוד דבר טוב, ללמד עליו זכות", ועוד: "לא די שלא חטא לך, כי אפילו מעשיו טוב לך".

📜 **כתוב:** "וַיָּשֶׂם אֶת-נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ" (שמואל א יט, ה)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד מסביר את המשל: כמו מי שמחזיק דבר בכף ידו, ש"קרוב לאבדו מיד בפתוח הכף". כך דוד סיכן את חייו.

📜 **כתוב:** "וַתִּקַּח מִיכַל אֶת-הַתְּרָפִים, וַתָּשֶׂם אֶל-הַמִּטָּה" (שמואל א יט, יג)

💭 **מפרשים:** רד"ק: התרפים "עשויים בדמות גוף האדם", ולכן מיכל שמה אותם במיטה, כדי שייראה שדוד שוכב שם.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), לוח, דף עבודה, טבלת "טיעון / פסוק / הסבר במילים שלי"

1. כרטיס כניסה (2 דקות)
2. פתיחה: חבר ואח שרבו, מה תעשו? (5 דקות)
3. קריאה מודרכת בפסוקים א-ז, ומילוי טבלת הטיעונים של יהונתן על הלוח (12 דקות)
4. קריאה בזוגות בפסוקים ח-יז: התחבולה של מיכל (8 דקות)
5. סיפור פסוקים יח-כד, ודיון: יהונתן ומיכל, שתי דרכים (8 דקות)
6. דף עבודה, שאלות 1-3 (7 דקות)
7. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. למי אמר שאול להמית את דוד?
2. אילו טיעונים נתן יהונתן לאביו?
3. מה שמה מיכל במיטה, ולמה?
4. לאן ברח דוד אחרי שיצא מן החלון?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם שאול הקשיב ליהונתן ונשבע, ואחר כך שוב ניסה להרוג את דוד?
2. מיכל שיקרה לאביה. האם לדעתכם זה היה מוצדק? למה?

3. מה המשמעות של הפתגם "הגם שאול בנביאים"? מתי משתמשים בו היום?

הערכה (מה דעתי?)

1. איזו דרך מתאימה לכם יותר: הדרך של יהונתן (לדבר בגלוי) או של מיכל (תחבולה)? למה?
2. מה צריך כדי "לדבר טוב" על מישהו מול מי שכועס עליו?

🏁 סיכום השיעור

שאול כבר מבקש בגלוי להמית את דוד. יהונתן מדבר עם אביו ומלמד זכות על דוד, ושאול נשבע שלא יפגע בו, אבל השבועה לא מחזיקה. מיכל מורידה את דוד בחלון ומטעה את השליחים. דוד בורח אל שמואל לרמה, ושם גם שאול עצמו מתנבא. מעכשיו דוד בורח, ושני ילדיו של שאול עומדים לצדו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "יהונתן הציל את דוד בעזרת ... , ומיכל הצילה אותו בעזרת ... ".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: ההקבלה בין יהונתן למיכל, ותבנית ה"שלוש פעמים" בשליחים.
- דיון ערכי: נאמנות למשפחה מול נאמנות לחבר, ולימוד זכות.
- דמויות: יהונתן הדברן והאמיץ, מיכל החכמה והנחושה, שאול שמשנה את דעתו.
- רקע: הרמה וביתו של שמואל, ופתגם שנכנס לשפה העברית.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- לימוד עם מצודת דוד ורד"ק: הטיעונים של יהונתן, והתרפים.
- דגש ערכי: "הוי דן את כל האדם לכף זכות" (אבות א, ו): יהונתן מלמד זכות.
- דיון: שבועה בשם ה' ("חי ה' אם יומת") ומשמעותה.
- "ותהי עליו גם הוא רוח אלהים": ה' מגן על דוד גם דרך הנבואה.

💡 הערות למורה

"תרפים" כדאי להסביר בפשטות: צלמית בדמות אדם (כך רד"ק). אין צורך להיכנס לשאלה למה היו בבית. המובאה מאבות (א, ו) אינה מסומנת לבדיקה אוטומטית; כדאי לפתוח אותה בכיתה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בדף העבודה: טבלת הטיעונים של יהונתן, שאלה על השבועה של שאול, שאלה על התחבולה של מיכל, והשוואה בין יהונתן למיכל, ובסוף משימת סיכום קצרה. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמואל א פרק יט, מכון ממרא
- מצודת דוד על שמואל א יט, ספריא
- רד"ק על שמואל א יט, ספריא

מחוון: "אל יחטא המלך בעבדו בדוד": יהונתן ומיכל מצילים את דוד

🚪 **כרטיס כניסה:** 1. "הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו, וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו". 2. כעס מאד, קינא, ומאותו יום עוין את דוד (יח, ח-ט). 3. יהונתן, מיכל, כל ישראל ויהודה (יח, א, טז, כ). לקבל כל תשובה סבירה; הכרטיס לא נבדק בציון.

1. טיעון 1: דוד לא חטא לשאול, "כִּי לוֹא חָטָא לָךְ". טיעון 2: מעשיו טובים לשאול, "וְכִי מַעֲשָׂיו, טוֹב-לְךָ מְאֹד". טיעון 3: דוד סיכן את חייו מול גלית וה' עשה על ידו תשועה, ושאול ראה ושמח ("וַיָּשֶׂם אֶת-נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ"). אפשר גם: להמית אותו זה דם נקי, "וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי".
2. שאול נשבע שדוד לא יומת. הוא לא עמד בשבועה: כשהרוח הרעה באה עליו, הוא ניסה להכות את דוד בחנית, "וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית, בְּדָוִד וּבַקִּיר".
3. מיכל הורידה את דוד בעד החלון, ושמה במיטה תרפים וכרית מעור עזים, וכיסתה בבגד, כדי שהשליחים יחשבו שדוד ישן וחולה. כך הם התעכבו, ודוד הספיק לברוח רחוק.
4. יהונתן דיבר בגלוי עם אביו ולימד זכות על דוד; מיכל השתמשה בתחבולה ובשקר כדי להרוויח זמן. דומה: שניהם ילדי שאול, אוהבים את דוד ומסכנים את עצמם. שונה: הדרך (שכנוע מול תחבולה) והתוצאה (שאול השתכנע לזמן קצר; דוד ברח).
5. תשובה טובה: יהונתן סיכן את היחסים עם אביו המלך ואת מקומו בחצר; מיכל סיכנה את עצמה כששיקרה לאביה ולשליחים. אפשר לטעון שעשו את הדבר הנכון, כי הצילו אדם נקי ממוות ("וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי"), ואפשר לטעון שקשה לפעול נגד אבא. כל עמדה מנומקת מתקבלת. (ניקוד מוצע: הסיכון של כל אחד 2, עמדה ונימוק 2, פסוק 1.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: שמואל א נלמד בכיתה ז' (פרקים טז-יז חובה; יח-כה יחידת בקיאות לבחירה). חמ"ד: לפי מתווה תשפ"ז ספר שמואל א נלמד בכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.